

Innst. O. nr. 114

(2000-2001)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse)

Ot.prp. nr. 70 (2000-2001)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOOLD

I proposisjonen foreslår departementet en revisjon av straffeprosessloven kap. 27 om gjenopptakelse. Det foreslås opprettet en egen kommisjon som skal behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker. Kommisjonen skal selv ha ansvar for å utrede sakens faktiske og rettslige sider, og avgjør om gjenopptakelse skal tillates. Dersom kommisjonen beslutter at saken skal gjenopptas, skal saken behandles på nytt av en annen domstol enn den som avsa den angrepne dommen.

Departementet foreslår dessuten at brudd på Norges folkerettslige forpliktelser i større grad enn i dag skal gi rett til gjenopptakelse.

I proposisjonen pkt. 7 legges NOU 1996:15 Lilandsaken og departementets oppfølging av utredningen frem for Stortinget.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Kristelig Folkeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen, fra Senterpartiet, Tor Nymo, og representanten Jørn L. Stang, er tilfreds med at Regjeringen foreslår en omlegging av ordningen med gjenopptakelse. En slik endring vil etter komiteens oppfatning styrke den generelle rettssikkerheten i samfunnet. Komiteen vil understreke at også domstolene kan begå feil med det resultat at uskyldige har blitt dømt, og vil her særlig vise til Lilandsaken. Det er etter komiteens mening av avgjørende betydning for den enkeltes rettssikkerhet at institusjonelle rammer er tilrettelagt på en slik måte at saker kan

gjenopptas i domstolene hvis det foreligger berettiget tvil om det har blitt begått et justismord.

Komiteen vil understreke at den foreslåtte ordningen ikke må oppfattes eller utvikle seg til å bli en ekstra ankeordning for straffesaker. Det må fortsatt være det ordinære domstolssystemet som vurderer straffespørsmålet, og vilkårene må være oppfylt for at gjenopptakelse skal tillates.

2. BAKGRUNNEN FOR LOVFORSLAGENE

Spørsmålet om hvem som skal behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker, har vært tatt opp i Stortinget ved flere anledninger de senere årene. Det vises i den forbindelse til Dokument nr. 8:11 (1989-1990), St.meld. nr. 23 (1991-1992) om bekjempelse av kriminalitet jf. Innst. S. nr. 192 (1991-1992) og Dokument nr. 8:64 (1993-1994) jf. Innst. S. nr. 35 (1994-1995). Stortinget fattet 1. desember 1994 følgende vedtak:

«Dokument nr. 8:64 for 1993-1994 om forslag fra stortingsrepresentantene Jan Simonsen og Tor Nymo om opprettelse av en domstol (klagerett) for gjenopptakelsesbegjæringer, vert å oversende Regjeringa til utgreiing og uttale.»

I høringsbrev 17. april 1996 la Justisdepartementet frem tre alternative løsninger: 1) å legge behandlingen av begjæringer om gjenopptakelse til en domstol som er overordnet den domstolen som har avsagt den angrepne dommen, 2) til en sideordnet domstol, eller 3) til en særdomstol i form av en egen klagerett. De fleste høringsinstansene ga sin tilslutning til alternativ 2.

Det tredje alternativet, forslaget om å opprette en egen klagerett etter dansk mønster, ble utredet ytterligere i et eget høringsnotat av 15. mars 1999, jf. pkt. 2.3 i proposisjonen. Klageretten skulle etter forslaget

organiseres som en særdomstol bestående av 3 dommere, 2 andre jurister og 2 legfolk. Dersom saken ble vedtatt gjenopptatt, skulle den prøves på ny av den domstol som i sin tid avsa den angrepne dommen. Et flertall av høringsinstansene var skeptiske til forslaget. Flere høringsinstanser tok til orde for at ytterligere ett alternativ - opprettelse av en gjenopptakelseskommisjon etter engelsk mønster - burde utredes.

I høringsbrev 14. juli 2000 foreslo departementet at det enten ble opprettet en egen gjenopptakelseskommisjon, eller at begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker skulle behandles av en domstol som er sideordnet den domstolen som avsa den angrepne dommen.

Komiteens merknader

Komiteen vil vise til at Stortinget allerede i 1990 behandlet Dokument nr. 8:11 (1989-1990) etter forslag fra representanten Jørgen Kosmo om utvidelse av adgangen til å gjenoppta straffesaker. Enkelte av elementene i representanten Kosmos forslag har allerede blitt inkorporert, blant annet er straffeprosessloven § 392 annet ledd blitt endret. Kravet for å få en sak gjenopptatt etter denne bestemmelsen var tidligere at det var «meget tvilsomt» om den aktuelle dom var riktig. Etter dagens regler er dette kriteriet erstattet med «tvilsomt». Også under behandlingen av St.meld. nr. 23 (1991-1992) om bekjempelse av kriminalitet, ble dette temaet drøftet i Stortinget

Komiteen vil videre vise til at representantene Jan Simonsen og Tor Nymo i Dokument nr. 8:64 (1993-1994) foreslo å opprette en egen domstol for gjenopptakelsesbegjæringer. Forslagsstillerne viste blant annet til at en vesentlig problemstilling i gjenopptakelsessaker var at den domstolen som har avsagt den kritiserte dommen også skal ta stilling til om det er tilstrekkelig grunnlag for gjenopptakelse. Forslagsstillerne viste blant annet til at dette kunne føre til at domstolene av ulike årsaker, bevisst eller ubevisst, ikke maktet å opptre uhildet, noe som igjen ville skade rettssikkerheten til den som hadde blitt ilagt den kritiserte dommen. Forslagsstillerne viste blant annet til at dette problemet hadde blitt omgått i europeisk rett gjennom at avgjørelsen om gjenopptakelse treffes av en annen domstol enn den som har avgjort skyldspørsmålet.

Komiteen vil videre vise til at Stortinget under behandling av Dokument nr. 8:64 (1993-1994) fattet følgende vedtak:

«Dokument nr. 8:64 for 1993-1994 om forslag fra stortingsrepresentantene Jan Simonsen og Tor Nymo om opprettelse av en domstol (klagerett) for gjenopptakelsesbegjæringer, vert å oversende Regjeringa til utgreiing og uttale.»

Komiteen vil vise til at Justisdepartementet i forbindelse med høringen til ovennevnte forslag av

flere høringsinstanser ble oppfordret til å undersøke et fjerde alternativ der en vurderer å opprette en gjenopptakelseskommisjon etter engelsk mønster. Komiteen er tilfreds med at dette alternativet har blitt utredet og at det fremmes et selvstendig forslag om gjenopptakelse av straffesaker slik det foreligger i Ot.prp. nr. 70 (2000-2001).

3. HVEM SKAL BEHANDLE BEGJÆRINGER OM GJENOPPTAKELSE AV STRAFFESAKER?

3.1 Sammendrag

Gjeldende rett

Etter straffeprosessloven § 394 første ledd skal begjæringer om gjenopptakelse settes frem for og behandles av den domstolen som har avsagt den angrepne dommen. En tilsvarende regel gjelder for sivile saker. De dommerne som deltok ved behandlingen av den angrepne dommen, kan ikke delta ved avgjørelsen av gjenopptakelsesbegjæringen.

Ordningene i England og Skottland

I England ble en kommisjon til å behandle og avgjøre begjæringer om gjenopptakelse (the Criminal Cases Review Commission, forkortet CCRC) opprettet ved lov i 1995, og begynte sin virksomhet 1. januar 1997. Medlemmene utnevnes av dronningen. Kommisjonen trer som regel i funksjon etter begjæring fra den domfelte, men kan også ta opp saker av eget initiativ, og den har vide fullmakter til selv å foreta undersøkelser og til å pålegge andre å undersøke på kommisjonens vegne.

Kommisjonen avgjør kun om en sak skal henvises til behandling i domstolene eller ikke. Den tar ikke standpunkt til realiteten i saken. Henvisning skjer bare dersom det foreligger en reell mulighet for at den tidligere dommen ikke vil opprettholdes, enten på grunn av et argument eller et bevis som ikke tidligere har blitt fremmet for retten, eller fordi det foreligger særlige omstendigheter.

Den skotske kommisjonen (the Scottish Criminal Cases Review Commission, forkortet SCCRC) ble etablert 1. april 1999, og har en tilsvarende funksjon som den engelske kommisjonen. I motsetning til den engelske kommisjonen utfører medlemmene arbeidet som et verv ved siden av annet arbeid. En annen forskjell er at den skotske kommisjonen treffer sine avgjørelser i plenum. I Skottland skal kommisjonen henvisne en sak dersom den kommer til at det har skjedd en uriktig domfellelse, og det er i allmennhetens interesse at saken henvises.

Gjenopptakelsesinstituttet i praksis

Departementet har tatt kontakt med landets domstoler for å skaffe til veie ulike statistiske opplysninger

ger om behandlingen av gjenopptakelsesbegjæringer i årene 1992-1999. I vurderingen av tallmaterialet bør det tas hensyn til at samme person kan sette frem flere gjenopptakelsesbegjæringer knyttet til samme sak.

For hele perioden kom det inn 460 begjæringer om gjenopptakelse. For herreds- og byrettene var det en markert økning i antallet begjæringer fra og med 1996, og antallet etter dette har ligget relativt stabilt rundt 50. For lagmannsrettene har antallet begjæringer ligget mellom 11 og 33, og i Høyesterett har saken variert fra 1 til 7 pr. år.

I herreds- og byrettene ble 41 saker besluttet gjenopptatt i perioden 1992-1999; i lagmannsrettene ble 24 saker gjenopptatt, og Høyesterett besluttet gjenopptakelse av 1 sak. Det vil si at 14,3 pst. av gjenopptakelsesbegjæringer ble tatt til følge. Totalt endte 40 saker med full frifinnelse ved fornyet behandling i rettssystemet.

I proposisjonen gis også en oversikt over situasjonen for den engelske kommisjonen og for Den Særlige Klageret i Danmark for den tilsvarende perioden.

Forslagene i høringsnotatet 14. juli 2000

I Justisdepartementets høringsnotat 14. juli 2000 ble det foreslått at begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker enten skal avgjøres av en domstol som er sideordnet den domstolen som har avsagt den angrepne dommen, eller av en egen kommisjon. I forslaget om å la begjæringer bli behandlet av en sideordnet domstol, lå det også at domstolen skulle ha et større ansvar for sakens opplysning enn det som gjelder ved behandling av straffesaker ellers.

Forslaget om en egen kommisjon innebar å opprette et uavhengig forvaltningsorgan med selvstendig ansvar for selv å utrede saken før den tar stilling til begjæringen. Dersom begjæringen ble tatt til følge, skulle saken behandles av domstolene på vanlig måte.

Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene er delt i synet på om det bør opprettes en egen kommisjon. Enkelte går inn for at man avventer ytterligere erfaringer med to-instansordningen før det eventuelt gjøres endringer i reglene. Høyesterett gir ikke uttrykk for noen bestemt oppfatning, men peker på at de fleste innvendingene som ble reist mot forslaget fra 1999 om en særlig klagerett, synes å gjøre seg gjeldende også mot forslaget om å opprette en kommisjon. Det pekes videre på at kommisjonsalternativet reiser konstitusjonelle spørsmål.

Departementets syn

For det første etterlater høringen et klart inntrykk av at det ikke er realistisk å gå særlig langt i å pålegge en ordinær domstol å ta aktive skritt for selv å opplyse saken før det tas stilling til begjæringen. En annen avklaring høringen har bidratt til, er at det ikke bør åpnes

for domstoloverprøving av kommisjonens avgjørelser.

I lys av kritikken som ble rettet mot forslaget i høringsbrevet fra 1999 om å opprette en særskilt klagerett, fremstår dette alternativet som lite aktuelt.

Departementet er enig med flere høringsinstanser i at det ikke er grunnlag for generell kritikk av at domstolene tar kollegiale hensyn eller på annen måte behandler gjenopptakelsesbegjæringer slik at det gir grunnlag for svekket tillit. Det vises imidlertid til at den offentlige debatten i flere år har blitt preget av kritiske holdninger til dagens system.

Departementet foreslår å opprette en egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker. Det er lagt avgjørende vekt på at behandlingen av gjenopptakelsesbegjæringer bør innrettes på en måte som er mest mulig tillitvekkende, som i størst mulig utstrekning leder frem til materielt riktige avgjørelser, og som gjør det til et samfunnsansvar å avdekke urett som kan ha blitt begått.

Det er departementets syn at kjernen i kommisjonsalternativet - å la et forvaltningsorgan avgjøre om gjenopptakelse skal tillates - ikke er uforenlig med forfatningen eller med menneskerettighetene, jf. pkt. 3.6.3 i proposisjonen. Konstitusjonelle synspunkter får imidlertid betydning for den nærmere utformingen av en slik ordning.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at det i dag er den domstolen som har avsagt den kritiserte dommen som i førsteinstans skal avgjøre spørsmålet om gjenopptakelse. Komiteen mener at dette i enkelte tilfeller i seg selv kan gi grobunn for tvil om bakgrunnen for at en begjæring om gjenopptakelse blir avvist. Det er derfor etter komiteens mening av avgjørende betydning at et annet organ eller en annen domstol behandler begjæringer om gjenopptakelse, og ikke den domstolen som i utgangspunktet avsa den kritiserte dommen slik det er i dag. Etter komiteens mening er dette et helt sentralt element i det foreliggende forslaget.

Komiteen finner grunn til å understreke at med dagens ordning har 14,3 pst. av gjenopptakelsesbegjæringer blitt tatt til følge, og i perioden 1992-1999 har dette resultert i 40 saker med full frifinnelse ved fornyet rettsbehandling. Dette viser at det i domstolene unntaksvis forekommer at det blir avsagt dommer på gale premisser slik at uskyldige blir dømt, og at det derfor er nødvendig å sørge for at de som blir uskyldig dømt kan få prøvet sin sak for domstolene på ny.

Komiteen vil for øvrig understreke at rettsvesenet selvsagt hele tiden må gjøre sitt ytterste for å unngå at noen blir uskyldig dømt i første omgang. Selv om 40 saker er særdeles beskjedent sammenliknet med det store antall straffesaker som pådømmes, mener likevel komiteen at dette tallet er urovekkende. Komiteen viser til at det på 90-tallet var fle-

re store saker hvor gjenopptakelse førte til full frifinnelse, blant annet i Rødsethsaken og i Lilandsaken. Komiteen er derfor meget tilfreds med at Regjeringen i proposisjonen pkt. 7 gjennomgår vurderingene etter granskingen av Lilandsaken, og mener det er svært viktig at de anbefalinger og utredninger som er kommet som følge av dette arbeidet følges opp snarest mulig.

Komiteen er tilfreds med at departementet har foreslått å opprette en egen kommisjon for å behandle begjæringer om adgang til gjenopptakelse, da komiteen mener at en slik ordning imøteser de hensyn som er nevnt over.

Komiteen ser at hensynet til offeret i noen grad taler imot en vid adgang til å begjære gjenopptakelse. Det kan åpenbart være en stor påkjønning for ofrene og deres pårørende som forsøker å legge en forbrytelse bak seg, dersom en tidligere straffesak tas opp igjen etter mange år. Komiteen mener imidlertid at forslaget om at en egen kommisjon skal avgjøre om saken kan gjenopptas og der kommisjonen får et større selvstendig etterforskningsansvar, ikke i seg selv svekker ofrenes stilling i forhold til gjeldende ordning.

Komiteen merker seg at departementet mener det ikke er avgjørende konstitusjonelle betenkeligheter knyttet til det å opprette en slik kommisjon, og legger dette til grunn.

4. HOVEDPUNKTER I UTFORMINGEN AV EN NORSK GJENOPPTAKELSESKOMMISSJON

4.1 Kommisjonens myndighet

Departementet ser det som selvsagt at kommisjonen ikke skal ha myndighet til å behandle en sak som tillates gjenopptatt. Dette er og blir domstolens oppgave.

Departementet mener det er naturlig at en kommisjon behandler begjæringer om gjenopptakelse av både dommer, kjennelser og beslutninger. Det er ikke kommet innvendinger mot dette under høringen.

Departementet ga i høringsnotatet uttrykk for at kommisjonen burde organiseres som et uavhengig forvaltningsorgan, og ikke som en særdomstol. Kravet om uavhengighet ble særlig understreket ved klare begrensninger i regjeringens og departementets adgang til å instruere kommisjonen.

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om dette, er enig med departementet.

Kommisjonens uavhengige stilling bør komme klart til uttrykk i loven. Enkelte endringer som departementet foreslår i forhold til høringsnotatet, understreker at kommisjonen ikke er noen særdomstol. Avgjørelsen av om gjenopptakelse skal tillates, skal ikke formelt sett være kjennelse, og det legges ikke lenger

opp til at kommisjonens avgjørelse av begjæringen skal kunne angripes med kjæremål.

Justisdepartementet foreslo i høringsbrevet fra 1999 om opprettelse av en klagerett etter dansk modell, at klagerettens kompetanse skulle begrenses til å behandle begjæringer om gjenopptakelse av *straffesaker*. Få høringsinstanser uttalte seg om dette. Begrunnelsen for ikke å la en særskilt klagerett også ta stilling til gjenopptakelse av sivile saker, var hovedsakelig at klageretten bare i begrenset grad ville anvende muntlige forhandlinger.

Dette argumentet gjør seg gjeldende også i vurderingen av om en kommisjon bør avgjøre om en sivil sak skal gjenopptas. I samme retning trekker at den selvstendige undersøkende rollen kommisjonen er tiltenkt harmonerer dårlig med grunnprinsippene for tvistemål, bl.a. prinsippet om at partene i stor grad har herredømme over søksmålsgjenstanden. Den sammensetning en kommisjon vil få med sikte på straffesaker, vil heller ikke uten videre egne seg for sivile saker. Departementet foreslo derfor i høringsbrevet at begjæringer om gjenopptakelse av sivile saker fortsatt bør behandles av den domstolen som har avsagt den angrepne dommen. Det ble heller ikke foreslått noen endring i regelen om at Høyesteretts kjæremålsutvalg skal behandle gjenopptakelsesbegjæringer i tilfeller der den angrepne dommen er avsagt av Høyesterett. Departementet signaliserte imidlertid at man ville følge opp et forslag fra høringsrunden i 1999 om at begjæringer om gjenopptakelse av dommer avsagt av forliksrådet skal fremsettes for herreds- eller byretten.

Kun få høringsinstanser har uttalt seg om spørsmålet, og det er ulike syn.

Departementet mener fortsatt at kommisjonen bare bør behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker. Departementet har også vurdert om gjenopptakelsesbegjæringer i sivile saker skal behandles av en sideordnet domstol, men har kommet til at man bør vurdere spørsmålet på et senere tidspunkt, for eksempel i forbindelse med oppfølgingen av Tvistemålsutvalgets utredning.

Etter gjeldende rett må det en begjæring om gjenopptakelse til for at gjenopptakelse besluttet. Den engelske kommisjonen har myndighet til å bestemme gjenopptakelse selv om det ikke er fremsatt noen begjæring.

Synspunktet om at det bør være et samfunnsansvar å sørge for at urett rettes opp, taler for at kommisjonen ikke bør være avskåret fra å beslutte gjenopptakelse på eget initiativ dersom særlige grunner taler for det. På den annen side taler sterke grunner for at dette bør avhenge av siktedes eget valg. Departementet vil derfor ikke foreslå at kommisjonen skal ha noen *generell* adgang til å bestemme at en sak skal gjenopptas uten at det foreligger noen begjæring om det, men kommisjonen skal kunne beslutte gjenopptakelse av eget tiltak dersom det avdekkes forhold som taler for

at en nå avdød person har blitt domfelt med urette. Kun få høringsinstanser har uttalt seg om dette forslaget, og meningene er delte.

Komiteens merknader

Komiteen vil understreke behovet for at en gjenopptakelseskommisjon kan arbeide uavhengig, og uten at noen har hjemmel til på noen måte å instruere kommisjonen i sitt arbeid. Komiteen er derfor tilfreds med at Regjeringen foreslår å organisere kommisjonen som et uavhengig forvaltningsorgan.

Komiteen har merket seg at Regjeringen i proposisjonen ikke i første omgang ønsker at kommisjonen også skal kunne behandle begjæringer om gjenopptagelse av sivile saker. Komiteen mener spørsmålet om også gjenopptakelse av sivile saker bør legges til et eget, uavhengig organ, må vurderes i forbindelse med oppfølgingen av Tvistemålsutvalgets innstilling.

Komiteen vil vise til at kommisjonen i enkelte sammenhenger på eget initiativ vil kunne ha grunn til å undersøke om det foreligger grunnlag for å beslutte gjenopptakelse uten at det foreligger en begjæring om dette fra den dømte. Dette kan ha flere årsaker, f.eks. kan den dømte kan ha avgått ved døden, han kan være særlig ressurs svak eller ha vært bosatt utenfor Norge i særlig lang tid.

Komiteen mener etter dette at det er argumenter som taler for å gi kommisjonen en noe større adgang til å undersøke saker av eget tiltak enn det legges opp til i proposisjonen. Komiteen vil derfor be departementet vurdere behovet for - og ønskeligheten av - å utvide kommisjonens kompetanse til å undersøke saker av eget tiltak på et senere tidspunkt når den nye ordningen har fått virke en tid. Komiteen vil understreke at selve beslutningen om gjenopptagelse alltid må baseres på begjæring fra domfelte, med mindre kommisjonen beslutter gjenopptagelse i en sak der domfelte er en avdød person.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, forutsetter at departementet i den forbindelse også vurderer eventuelle konstitusjonelle implikasjoner en slik utvidelse av kommisjonens mandat vil kunne ha. Flertallet ser at hensynet til ofrene tilsier at kommisjonen bør være meget tilbakeholdende med å ta opp en sak av eget tiltak, og er derfor enig med departementet i at kommisjonen bare unntaksvis bør ha en slik adgang.

4.2 Sammensetning og organisering

Etter loven skal den engelske kommisjonen bestå av minst elleve medlemmer, hvorav en tredjedel skal ha minst ti års erfaring som jurister. Minst to tredjedeler av medlemmene skal ha kunnskap om eller erfaring fra strafferettspleien, men behøver ikke å være jurister. Mens de arbeider i kommisjonen kan medlem-

mene ikke inneha annen stilling innenfor strafferettspleien. Det er for tiden 35 saksbehandlere ansatt ved kommisjonen.

Den skotske kommisjonen består av én leder og seks kommisjonsmedlemmer. I tillegg har kommisjonen en administrativ stab på 8 personer. Til forskjell fra lederen av den engelske kommisjonen, deltar kommisjonsleder i behandlingen av begjæringene om gjenopptakelse. Kommisjonsmedlemmene består hovedsakelig av personer med bred juridisk bakgrunn. For både kommisjonslederen og kommisjonsmedlemmene er arbeidet i kommisjonen et verv som de innehar ved siden av sin ordinære stilling eller virksomhet.

Departementet foreslo i høringsnotatet at kommisjonen bør ha en tverrfaglig sammensetning, der både jurister og personer med en annen yrkeserfaring er representert. Når det gjaldt juristene i kommisjonen, mente departementet at det ikke var grunn til å utelukke dommere, men at de ikke burde utøve dommergjeringen samtidig. Utvelgelsen av lekpersonene burde foretas ut fra en vurdering av personlige kvalifikasjoner og egenskaper. Departementet foreslo at kommisjonen skulle bestå av fem medlemmer med syv års funksjonstid, og at den skulle ha en leder og en nestleder som skulle være jurister. Kommisjonsmedlemmene skulle ifølge forslaget arbeide i kommisjonen på heltid på åremål og samtlige kommisjonsmedlemmer skulle delta i realitetsbehandlingen av den enkelte sak.

Det er ulike synspunkter fra høringsinstansene på disse forslagene.

Departementet har kommet til at kommisjonen bør ha en noe annen sammensetning enn den som ble skissert i høringsnotatet, og sekretariatet bør styrkes i forhold til departementets foreløpige forslag, bl.a. med etterforskningskompetanse. Departementet antar at kommisjonen bør ha en administrativ sjef, to til tre heltidsansatte eller deltidsansatte utredere samt to sekretærer.

Kommisjonen bør bestå av til sammen fem medlemmer, der lederen og to andre medlemmer må være jurister og ha bred erfaring. I tillegg bør det være to personer med annen utdanning og yrkesbakgrunn. Man bør ikke kunne være ansatt i påtalemyndigheten samtidig som man sitter i kommisjonen. Det er imidlertid ikke noe til hinder for å bli kommisjonsmedlem at man for tiden arbeider som forsvarer eller at man tidligere har arbeidet for påtalemyndigheten.

Departementet har videre kommet til at kommisjonsmedlemmene ikke bør bli utnevnt og arbeide på heltid, men i stedet bli oppnevnt for en 3 årsperiode slik at arbeidet blir et verv ved siden av vedkommendes stilling. Det skal være adgang til gjenoppnevning for en periode. Saksmengden vil neppe være så stor at den kan beskjeftige fem kommisjonsmedlemmer på heltid. Behovet for sakkyndig bistand bør dekkes ved å innhente sakkyndige uttalelser der det er behov for dette.

Justisdepartementet bør avgi innstilling i forbindelse med oppnevning og utnevning av kommisjonsmedlemmene, og har budsjettansvar og det overordnede administrative ansvaret for kommisjonen.

Komiteens merknader

Komiteen mener at kommisjonens sammensetning bør være bred, og er derfor tilfreds med at departementet foreslår at to av kommisjonsmedlemmene ikke skal ha juridisk bakgrunn. Komiteen er videre tilfreds med at kommisjonens sekretariat blir styrket med blant annet etterforskningskompetanse.

Komiteen mener er for øvrig at medlemmene av kommisjonen, med unntak av lederen, bør fortsette i sin ordinære virksomhet, og at arbeidet i kommisjonen blir å anse som verv som en innehar for et visst antall år av gangen. Komiteen har ingen merknader til at medlemmene skal sitte tre år med mulighet for en gangs reoppnevning.

Komiteen mener det er viktig at kommisjonens leder får en reell mulighet til å lede det daglige arbeidet i kommisjonen og til å styre arbeidet med sakene. Komiteen mener dette best kan sikres ved at kommisjonens leder engasjeres på full tid.

4.3 Kommisjonens behandling av saken

4.3.1 Innledning

Straffeprosessloven bør i størst mulig utstrekning regulere kommisjonens virksomhet. Også en del av reglene i domstolloven bør få anvendelse på kommisjonen så langt de passer. Kommisjonens sammensetning, kompetanse og arbeidsmåte gjør det imidlertid nødvendig å utforme enkelte særskilte saksbehandlingsregler.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at straffeprosessloven og en del av reglene i domstolsloven får anvendelse på kommisjonens arbeid.

4.3.2 Foreløpig prøving av saken

Etter gjeldende rett skal gjenopptakelsesbegjæringer i straffesaker underkastes en foreløpig prøving for å luke ut saker hvor det er opplagt at vilkårene for gjenopptakelse ikke er tilstede. Den foreløpige prøvingen av gjenopptakelsesbegjæringen skjer skriftlig uten partsforhandling.

I England er silingsprosedyren todelt: Først siler man ut de saker hvor kommisjonen ikke har jurisdiksjon eller hvor ikke alle ankemuligheter har vært prøvd. Deretter behandles saker som tilsynelatende kan behandles i løpet av 32 timers arbeid av en egen gruppe saksbehandlere. I utgangspunktet er det ikke begrensninger for hva slags saker som kan behandles summarisk.

Det foreslås i proposisjonen at kommisjonen skal ha adgang til å forkaste åpenbart ugrunnede begjæringer eller begjæringer som lider av åpenbare feil som gjør at de ikke kan behandles eller tas til følge. Denne avgjørelsen bør kunne tas av kommisjonens leder eller nestleder. Vilkårene for å forkaste begjæringen er skjerpet i forhold til gjeldende rett, slik at beslutning ikke kan treffes før kommisjonen om nødvendig har innhentet supplerende opplysninger, rettleidet siktede og gitt frist for å rette opp eventuelle mangler.

Kan avgjørelsen bygges på begjæringen alene, er det etter departementets syn ikke nødvendig at begjæringen forelegges den annen part til uttalelse. Når avgjørelsen derimot må bygge på tilleggsopplysninger, og det samtidig fremstår som åpenbart at begjæringen ikke vil føre frem, har hensynet til kontradiksjon større vekt. Etter departementets syn bør derfor slike opplysninger forelegges partene til uttalelse, selv om dette vil kunne gjøre den foreløpige prøvingen noe mer omstendelig enn i dag.

Komiteens merknader

Komiteen viser videre til at Regjeringen foreslår at vilkårene for å forkaste begjæringer om gjenopptakelse etter en foreløpig prøving skal skjerpes. Dette er komiteen tilfreds med. Komiteen har på den annen side ingen innvendinger til at kommisjonen forkaster begjæringer om gjenopptakelse som er grunnløse. Komiteen vil imidlertid påpeke behovet for at kommisjonen i enkelte tilfeller selv innhenter og/eller arbeider med en sak om begjæring om gjenopptakelse hvis det uten rimelig tvil kan fastslås at begjæringen om gjenopptakelse vil kunne føre frem dersom flere saksopplysninger hentes inn og disse eventuelt styrker grunnlaget for en gjenopptakelse.

4.3.3 Kommisjonens utredningsplikt

Etter gjeldende rett er det den som begjærer gjenopptakelse, som praktisk sett har hovedansvaret for sakens opplysning. Domstolen kan imidlertid innhente ytterligere opplysninger og beslutte bevisopptak.

Den engelske kommisjonen skal ikke bare ta hensyn til omstendigheter som påberopes av domfelte eller av andre, men også andre forhold som kommisjonen antar har betydning for saken. Den skal foreta slike undersøkelser som den mener er nødvendig. Kommisjonen har ikke politimyndighet, og dens myndighet er ellers begrenset på andre måter. Vitner har ikke forklaringsplikt overfor kommisjonen, noe kommisjonen selv mener er uheldig. Den skotske kommisjonen kan pålegge vitner å forklare seg.

I høringsnotatet foreslo departementet at kommisjonen skal ha en selvstendig utredningsplikt, og dermed ha hovedansvaret for å opplyse saken. Det ble foreslått at kommisjonen bl.a. skal kunne innkalle og avhøre vitner, innhente opplysninger fra andre offentlige organer, oppnevne sakkyndige, begjære bevis-

opptak ved domstolene, og kreve utlevert ting som antas å ha betydning som bevis. Kommisjonen skulle dessuten kunne be om etterforskningsbistand fra politiet.

De fleste høringsinstansene er enige i at kommisjonen bør gis et selvstendig ansvar for sakens opplysning. Noen er imidlertid mer skeptiske, først og fremst av hensyn til kommisjonens objektivitet.

Etter departementets syn er det en svakhet ved dagens system at domfelte selv har ansvaret for sakens opplysning. Kommisjonen bør derfor ha et hovedansvar for å klarlegge sakens faktiske og rettslige sider før den treffer avgjørelse i saken.

Departementet opprettholder sitt forslag om at kommisjonen selv ikke bør kunne beslutte bruk av andre tvangsmidler enn utleveringspålegg. Departementet er imidlertid enig med riksadvokaten og Oslo statsadvokatembeter i at kommisjonen bør kunne sette frem for forhørsretten begjæring om bruk av tvangsmidler dersom kommisjonen unntaksvis skulle ha behov for det. I den grad gjennomføringen av tvangsmidlene krever politimyndighet, må kommisjonen anmode om bistand til dette.

Departementet går inn for at kommisjonen skal kunne oppta forklaringer på tre måter. For det første bør dette kunne skje ved avhør direkte for kommisjonen etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling. Kommisjonen bør på samme måte som en domstol kunne lukke dørene dersom hensynet til sakens opplysning tilsier det. For det andre bør kommisjonen kunne begjære bevisopptak ved domstolene, der et eller flere av kommisjonens medlemmer kan møte og stille spørsmål på vegne av kommisjonen. Mer uformelle avhør skal også kunne opptas av ett eller flere av kommisjonens medlemmer, av ett medlem og én ansatt i sekretariatet eller av én eller flere ansatte i sekretariatet. Slike avhør bør i utgangspunktet reguleres på samme måte som politiavhør, og det gjelder ikke noen møte- eller forklaringsplikt.

Komiteens merknader

Komiteen viser til at det i dagens system er den som begjærer gjenopptagelse som praktisk sett har hovedansvaret for sakens opplysning. Etter komiteens oppfatning er dette uheldig fordi en begjæring om gjenopptagelse i mange tilfeller vil bli forkastet med den begrunnelse at det ikke har fremkommet nye opplysninger som er avgjørende for sakens betydning. Komiteen finner grunn til å understreke at ressurssterke personer dermed vil kunne ha større mulighet til å få gjennomslag for gjenopptagelse, og det kan derfor reises spørsmål ved om dagens system i praksis kan sies å fungere etter prinsippet om likhet for loven. På denne bakgrunn er komiteen meget tilfreds med at departementet foreslår at kommisjonen blir tillagt et hovedansvar for å klarlegge faktiske og rettslige sider før en avgjørelse om gjenopptakelse blir truffet. Ko-

mitéen viser til at dette er et hovedelement i den nye ordningen, og kanskje det enkeltforhold som taler sterkest for en kommisjonsløsning sammenliknet med en ordning der en sideordnet domstol avgjør begjæringen. Komiteen vil i forlengelsen av dette sterkt understreke at økonomiske og menneskelige ressurser må stilles til disposisjon slik at ikke ressursmangel blir et hinder for at kommisjonens arbeid kan utføres i tråd med de føringene som departementet selv har lagt.

Komiteen slutter seg til departementets forslag om kommisjonen selv ikke bør kunne beslutte andre tvangsmidler enn utleveringspålegg, men at kommisjonen kan få anledning til å fremsette begjæring for forhørsretten om bruk av tvangsmidler dersom det i spesielle saker skulle være behov for det. For øvrig har komiteen ingen kommentarer til Regjeringens forslag om kommisjonens avhørsmetoder utover å påpeke at også på dette området må kommisjonen få anledning til å opptre på en slik måte som kommisjonen selv oppfatter som relevant i forhold til den sak som blir behandlet.

4.3.4 Kontradiksjon og retten til dokumentinnsyn

Etter gjeldende rett skal en gjenopptakelsesbegjæring som ikke forkastes under den foreløpige prøvingen, forelegges motparten til uttalelse. Videre skal partene gis anledning til å uttale seg om opplysninger som retten innhenter av eget tiltak.

I England har motparten ikke krav på å få uttale seg om begjæringen eller innhentede opplysninger, men kommisjonen kan etter behov be om motpartens uttalelse.

I høringsnotatet ble det foreslått at kommisjonen skal forelegge for siktede og påtalemyndigheten nye opplysninger som den mottar eller selv innhenter, og gi dem adgang til å uttale seg om disse. Plikten til å informere siktede gjelder likevel ikke opplysninger som vedkommende ikke har rett til å gjøre seg kjent med etter straffeprosessloven § 264. Retten til innsyn i sakens dokumenter avgrenses også på samme måte som i dag.

Riksadvokaten bemerker bl.a. at påtalemyndigheten ikke bør anses som «part» i gjenopptakessaker. Etter riksadvokatens oppfatning bør fornærmede om mulig varsles om begjæring som ikke avvises, gis anledning til dokumentinnsyn og til å uttale seg.

Dersom påtalemyndigheten bare skal trekkes inn i saken om kommisjonen mener det er behov for det, risikerer man etter departementets oppfatning at påtalemyndigheten i en konkret sak ikke blir kontaktet på tross av at den sitter inne med relevante opplysninger. For å unngå dette, bør påtalemyndigheten gis anledning til å uttale seg om de opplysninger kommisjonen mottar eller selv innhenter. Noen plikt for påtalemyndigheten til å uttale seg, er det derimot ikke grunn til å oppstille.

Når det gjelder forholdet til fornærmede, er departementet enig med riksadvokaten i at vedkommende bør varsles om begjæringer som ikke blir avvist under den foreløpige prøvingen. Fornærmede bør dessuten få anledning til å uttale seg og til å få innsyn i sakens dokumenter innenfor rammen av straffeprosessloven § 242. Både siktede og fornærmede gis rett til innsyn i sakens dokumenter, også etter at saken er avsluttet.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at påtalemyndigheten bør gis anledning til å uttale seg om de opplysninger kommisjonen mottar selv eller innhenter, og vil videre slutte seg til Regjeringens syn om at påtalemyndigheten kun skal ha en rett til å uttale seg, og ikke noen plikt. Komiteen er også enig i at fornærmede bør varsles om begjæringer som ikke blir avvist under den foreløpige prøvingen, og at fornærmede får anledning til å uttale seg og til å få innsyn i sakens dokumenter innenfor rammen av straffeprosessloven § 242. Både siktede og fornærmede gis rett til innsyn i sakens dokumenter, også etter at saken er avsluttet.

4.3.5 Kommisjonens veiledningsplikt

Etter gjeldende rett er det noe uklart i hvilken utstrekning retten har veiledningsplikt overfor den som begjærer gjenopptakelse av en straffesak.

I høringsnotatet ble det foreslått at kommisjonen skal ha slik veiledningsplikt, etter mønster av forvaltningsloven § 11. Ingen av høringsinstansene hadde innvendinger mot dette.

Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til forslaget.

4.3.6 Skriftlig eller muntlig behandling?

Etter gjeldende rett er det som hovedregel skriftlig behandling av en begjæring som ikke forkastes under den foreløpige prøvingen. Også i England behandles gjenopptakelsesbegjæringer skriftlig.

I høringsnotatet ble det lagt til grunn at saksbehandlingen skal kunne ha både skriftlige og muntlige innslag. Adgangen til å avholde muntlige forhandlinger fremgår uttrykkelig av loven.

Komiteens merknader

Komiteen har ingen kommentarer til spørsmålet om skriftlige og/eller muntlige forhandlinger utover å påpeke at kommisjonen selv, i tråd med den instruks og det lovverk som skal være styrende for kommisjonens arbeid, må få anledning til å avgjøre fra sak til sak hva som eventuelt vil være den mest hensiktsmessige arbeidsmåten.

4.3.7 Forsvarerens rolle og retten til representasjon

Etter dagens ordning har siktede rett til å la seg bistå av en forsvarer, også i saker om gjenopptakelse. Noe generelt krav på forsvarer gir loven derimot ikke. Krav på forsvarer har siktede bare under bevisopptak, og under muntlig forhandling dersom forsvarer vil være nødvendig under ny hovedforhandling i saken. Retten kan imidlertid også ellers oppnevne offentlig forsvarer dersom særlig grunner taler for det, jf. straffeprosessloven § 100 annet ledd.

I høringsnotatet ble det foreslått at siktede skal ha rett til å la seg bistå av en forsvarer på ethvert trinn av kommisjonens saksbehandling. I tillegg skal han ha krav på offentlig oppnevnt forsvarer om særlige grunner taler for det, men ikke ellers. Oslo statsadvokatembeter var enig i den avgrensning som ble foreslått, mens Den Norske Advokatforening var mer skeptisk.

Departementet viser til at kommisjonen av eget tiltak skal vurdere om siktede har behov for veiledning. I de fleste tilfellene vil dette være tilstrekkelig. Det kan imidlertid tenkes situasjoner hvor siktede har behov for mer hjelp enn det kommisjonen kan yte. I slike og lignende tilfelle bør kommisjonen kunne oppnevne forsvarer når særlige grunner tilsier det.

Komiteens merknader

Komiteen deler departementets oppfatning i forhold til bruk av forsvarer. Komiteen viser til at kriteriet for å få dekket utgiftene til forsvarer etter bestemmelsen er at særlige grunner må tale for det. Komiteen understreker at selv om kommisjonen har et veiledningsansvar, vil det kunne foreligge behov for forsvarer. Komiteen forutsetter at departementet ikke legger en for streng tolkning av gjeldende bestemmelse til grunn når det gjelder å dekke utgiftene til forsvarer i saker om gjenopptakelse. Komiteen mener dette er ett av punktene det er viktig å følge opp ved etterkontrollen.

4.4 Overprøving av kommisjonens avgjørelser

Rettens avgjørelse av en begjæring om gjenopptakelse av en straffesak kan etter dagens regler påkjæres av partene.

Den engelske kommisjonens avgjørelser er endelige - det er ikke lagt opp til noen alminnelig overprøvingsadgang. Et vedtak om ikke å henvise en sak kan imidlertid angripes ved å anlegge sivilt søksmål mot kommisjonen. Klager over kommisjonens saksbehandling behandles etter kommisjonens interne klageprosedyre. Også avgjørelsene til Den Særlige Klageret i Danmark er endelige.

Departementet var i høringsnotatet skeptisk til å opprette et eget klageorgan til å behandle klager over kommisjonens avgjørelser. Det ble skissert to mulige løsninger. Den ene gikk ut på at lagmannsretten skulle

kunne foreta en begrenset prøving, mens det andre alternativet gikk ut på full overprøving.

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om spørsmålet går inn for at kommisjonens avgjørelse skal være endelig. Høyesterett går for sin del inn for at også avgjørelser om å tillate gjenopptakelse skal kunne bringes inn for domstolene.

Etter departementets oppfatning er det usikkert om det vil være i godt samsvar med konstitusjonelle regler helt å avskjære retten til prøving for de ordinære domstolene når det gjelder avgjørelser om å tillate eller nekte gjenopptakelse.

Departementet har kommet til at det bør gjelde de samme reglene for domstolsprøving av kommisjonens avgjørelse som for domstolsprøving av andre typer forvaltningsvedtak. Det vil da være mulig å anlegge et sivilrettslig søksmål mot kommisjonen med påstand om at kommisjonens avgjørelse er ugyldig, og kommisjonen vil være undergitt Sivilombudsmannens kontroll. Det skal for øvrig utarbeides en generell intern klageprosedyre i kommisjonen.

Komiteens merknader

Komiteen viser til at dagens ordning gir adgang til å påkjære avgjørelsen om gjenopptakelse til en høyere domstol. Komiteen mener at også en gjenopptakelseskommisjon på et gitt tidspunkt av ulike årsaker kan komme til å vedta en kjennelse som på et senere tidspunkt vil kunne betraktes som lite heldig. Et slikt perspektiv, og særlig hensynet til den fornærmede, taler for at en overprøving bør være mulig.

Komiteen har imidlertid notert seg at flertallet av høringsinstansene ikke går inn for en ordinær overprøvingsadgang, og viser til at ordningene både i Danmark og i England er at kommisjonens vedtak er endelige. Det må også tas i betraktning at sakene tidligere har vært behandlet etter en ordning med tre instanser.

Komiteen støtter derfor departementets vurderinger om at det skal gjelde de samme reglene for domstolsprøving av kommisjonens avgjørelse som for domstolsprøving av andre typer forvaltningsvedtak.

4.5 Hvilken domstol skal behandle saken dersom den skal gjenopptas?

I dag er det domstolen som har avsagt den angrepne dommen som behandler saken på ny dersom den gjenopptas. Ved den nye behandlingen av saken deltar ikke noen dommer som har vært med på å avsi den opprinnelige dommen.

Departementet foreslo i høringsnotatet at dersom gjenopptakelse tillates skal saken som hovedregel henvises til ny fullstendig behandling ved en domstol som er sideordnet den rett som har avsagt den angrepne dommen. Av praktiske og økonomiske grunner foreslo departementet at saken skal henvises til en

domstol som grenser til den domstol som har avsagt den angrepne dommen.

Flertallet av de få høringsinstansene som uttaler seg om forslaget, støtter dette.

Departementet foreslår at kommisjonen, i de tilfellene den tillater gjenopptakelse, skal sende saken til lagmannsretten som etter å ha latt partene uttale seg bestemmer hvilken sideordnet domstol som skal behandle saken. Dersom den angrepne dommen ble avsagt av lagmannsretten, får Høyesteretts kjæremålsvalg en tilsvarende rolle. Den overordnede domstolen skal dersom særlige grunner taler for det, kunne peke ut en annen sideordnet domstol enn en nabodomstol.

Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag om at kommisjonen, i de tilfellene hvor gjenopptakelse tillates, skal sende saken til lagmannsretten, som etter å ha latt partene uttale seg bestemmer hvilken sideordnet domstol som behandler saken. Komiteen er enig i at den overordnede domstolen skal kunne avgjøre at en annen sideordnet domstol enn nabodomstolen skal kunne behandle en sak dersom særskilte grunner taler for dette.

4.6 Plassering av bestemmelsene om kommisjonen

Reglene om behandlingsmåten av gjenopptakelsesbegjæringer fremgår i dag av straffeprosessloven kapittel 27, og de nye reglene om kommisjonen er også innarbeidet her.

Et par høringsinstanser reiste spørsmål om ikke reglene om en eventuell kommisjon burde gis i en egen lov. Det skal sterke grunner til for å forsvare en egen lov om gjenopptakelseskommisjonen, og departementet kan ikke se at slike grunner gjør seg gjeldende.

Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag.

4.7 Etterkontroll

Den første etterkontrollen bør trolig finne sted etter at ordningen har virket i ett år, og hovedsakelig ta sikte på å undersøke om beregningene av saksmengde, ressursbehov og kostnader er dekkende, eller om de bør justeres. På noe lengre sikt, dvs. tre til fem år etter at ordningen blir satt i kraft, bør det vurderes å foreta en mer grundig etterkontroll.

Komiteens merknader

Komiteen mener at en etterkontroll eller foreløpig evaluering bør finne sted senest ett år etter at kommisjonen har startet sitt virke, slik at eventuelle mangler i form av ressurser eventuelt straks kan bli

rettet opp. For øvrig synes komiteen at en bredere evaluering bør skje etter tre års virketid, og at denne evalueringen bør legges frem for Stortinget med eventuelle forslag til endringer hvis evalueringen klart påpeker mangler og/eller forhold som bør endres.

5. GJENOPPTAKELSE VED BRUDD PÅ FOLKERETTLIGE FORPLIKTELSER

5.1 Innledning

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 2 og tvistemålsloven § 407 første ledd nr. 7 kan gjenopptakelse kreves når «avgjørelsen antas direkte eller indirekte å bygge på en forståelse av folkeretten eller en traktat som avviker fra den forståelse som en internasjonal domstol i samme saksforhold slår fast som bindende for Norge, og denne forståelse må antas å burde føre til en annen avgjørelse».

Bestemmelsene gir bare rett til gjenopptakelse når *selve avgjørelsen* er i strid med Norges folkerettslige forpliktelser. At *saksbehandlingen* er traktatstridig, er ikke tilstrekkelig. Det er videre et vilkår at folkerettsbruddet er fastslått av en internasjonal *domstol*. Uttalelser fra andre organer, f.eks. FN's menneskerettighetskomité, gir ikke rett til gjenopptakelse.

Departementet går inn for at brudd på folkerettslige forpliktelser skal gi rett til gjenopptakelse i større utstrekning enn i dag.

Komiteens merknader

Komiteen vil understreke Norges selvsagte plikt til å underkaste seg folkerettslige forpliktelser, og er enig med Regjeringen i at brudd på folkerettslige forpliktelser skal gi rett til gjenopptakelse i større utstrekning enn i dag.

5.2 Gjenopptakelse på grunn av traktatstridig saksbehandling

I dag er kravet at den forståelse som den internasjonale domstolen har fastslått «må antas å burde føre til en annen avgjørelse». I relasjon til saksbehandlingsfeil er det et spørsmål om ikke dette kravet blir for strengt.

I høringsnotatet foreslo departementet at vilkåret for å gjenoppta en sak som følge av brudd på traktatbestemmelser om menneskerettigheter, skulle være at det «må antas at avviket kan ha hatt innflytelse på avgjørelsen og at en ny prøving kan føre til en annen avgjørelse».

Riksadvokaten mener vilkårene passer dårlig der det er det materielle innhold i en avgjørelse som er i strid med en traktat, og at det bør gis en egen bestemmelse som bare omfatter tilfeller der saksbehandlingen har vært i strid med konvensjonen. Regjeringsadvokaten mener derimot at det skal stilles strengere

krav enn i forslaget i høringsbrevet. Også andre instanser hadde kritiske merknader.

Departementet er enig med riksadvokaten i at det i utgangspunktet er naturlig å utforme bestemmelsen etter mønster av straffeprosessloven § 390 og tvistemålsloven § 405. Det avgjørende blir da om det er grunn til å anta at feilen kan ha hatt betydning for avgjørelsen. I tillegg til dette kravet, er departementet enig med regjeringsadvokaten i at det bør kreves at gjenopptakelse er nødvendig for å bøte på skaden.

ØKOKRIM og riksadvokaten advarer mot at retten til å begjære gjenopptakelse skal gjelde andre enn den eller dem som den konkrete avgjørelsen gjelder.

Departementet finner grunn til å legge vekt på disse innvendingene. Det er ikke noen god løsning å gi en generell adgang til å gjenoppta *tidligere* avgjørelser som i sin tid ble ansett for å være konvensjonsmessige. Når det gjelder avgjørelser fra tiden *etter* den aktuelle uttalelse, mener departementet at hensynet til den som ønsker sin sak gjenopptatt, i rimelig utstrekning vil kunne ivaretas ved bruk av bestemmelsen i straffeprosessloven § 392 annet ledd som gir rett til gjenopptakelse dersom særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvet på ny.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i departementets syn på vilkårene for gjenopptakelse som følge traktatstridig saksbehandlingsfeil, og mener derfor at det i disse tilfellene er for strengt å kreve at det må antas at gjenopptakelse burde føre til en annen avgjørelse før en avgjørelse om gjenopptakelse kan fattes. Komiteen er enig i at kravene til gjenopptakelse på grunnlag av saksbehandlingsfeil som nevnt skal være om det er grunn til å anta at feil kan ha hatt betydning for avgjørelsen, og at gjenopptakelse er nødvendig for å bøte på den skaden.

5.3 Hvilke organer bør omfattes?

I forslaget fra 1996 ble to mulige avgrensninger foreslått: Alternativ 1 omfattet bare FN's menneskerettskomité. Alternativ 2 omfattet i tillegg håndhevingsorganene under FN's torturkonvensjon og rasediskrimineringskonvensjon.

De fleste høringsinstanser som uttaler seg om spørsmålet, er positive til forslaget om å utvide gjeldende ordning. Høringsinstansene har imidlertid ulike syn på hvilke internasjonale organer som bør omfattes.

Departementet vil ikke foreslå noen bestemmelse som generelt åpner for at uttalelser fra internasjonale konvensjonsorganer om norske domstolers rettsanvendelse skal gi rett til gjenopptakelse. Etter departementets oppfatning bør lovendringen først og fremst omfatte uttalelser fra FN's menneskerettskomité. De-

partementet har under tvil kommet til at man i denne omgang bør nøye seg med dette og ikke nå inkludere uttalelser fra FNs rasediskrimineringskomité eller FNs torturkomité. Dette skyldes først og fremst at Norge foreløpig har liten erfaring med disse FN-organene. Departementet vil komme tilbake til spørsmålet straks man har et bredere erfaringsmateriale å bygge på.

Når det gjelder uttalelser fra ILO-systemet, er det etter departementets syn grunn til å vise en viss tilbakeholdenhet med å knytte en rett til gjenopptakelse til uttalelser fra disse organene. Dette skyldes at ILO og Norge har forskjellig syn på rekkevidden av enkelte konvensjoner.

Komiteens merknader

Komiteen vil vise til at departementet ikke foreslår noen bestemmelse som generelt åpner for at uttalelser fra internasjonale konvensjonsorganer om norske domstolers rettsanvendelse skal gi rett til gjenopptakelse. Komiteen er enig i dette.

Komiteen støtter også departementets forslag om at uttalelser fra FNs rasediskrimineringskomité og FNs torturkomité foreløpig ikke skal kunne danne grunnlag for gjenopptakelse på linje med uttalelser fra FNs menneskerettskomité.

6. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Samlet sett anslår departementet at kommisjonsordningen vil koste 6 til 7 mill. kroner hvert år. Reformen vil imidlertid medføre besparelser for domstolene og ikke minst for påtalemyndigheten.

Departementet foreslår at en sak som blir besluttet gjenopptatt, skal behandles på nytt ved en sideordnet domstol. Antallet saker som gjenopptas vil imidlertid være så begrenset - anslagsvis 10 til 15 hvert år fordelt på landets domstoler - at merarbeidet neppe får budsjettmessig betydning.

Øvrige forslag antas ikke å medføre nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser.

7. NOU 1996:15 LILANDSAKEN

7.1 Innledning

På bakgrunn av Innst. S nr. 127 (1994-1995) fra justiskomiteen traff Stortinget 9. mai 1995 følgende vedtak:

«Stortinget ber regjeringen oppnevne en granskningskommisjon for å granske og vurdere politiets og påtalemyndighetens behandling av Liland-saken.

Dersom granskningskommisjonen finner grunn til det ut fra forhold som avdekkes under granskningen, kan den også foreta en faktisk kartlegging av de prosessuelle sider ved domstolens behandling av Liland-saken med sikte på å avdekke om regelverket for

saksbehandlingen har fungert tilfredsstillende eller om det er grunnlag for endringer.»

Etter anmodning fra Stortinget oppnevnte regjeringen ved kongelig resolusjon 13. juli 1995 et utvalg som fikk i oppdrag bl.a. å granske og vurdere politiets og påtalemyndighetens behandling av straffesaken mot Per Kristian Liland. Utvalget leverte sin rapport til Justisdepartementet 1. juli 1996 (NOU 1996:15).

7.2 Gjennomføringen av granskningen

På grunnlag av sin gjennomgåelse av saken, konstaterer utvalget flere former for svikt og svakheter i saksbehandlingen.

Kritikken kan i hovedsak knyttes til tre forhold, jf. NOU 1996:15 side 16 flg.:

«(1) Etterforskningen ble anlagt for ensporet hva angår personkrets og for begrenset hva angår tidsrom for ugjerningene.

(2) Den holdning overfor Liland som statsadvokaten ga uttrykk for under deler av straffesaken i 1970, var subjektiv og fordømmende.

(3) De rettsmedisinske sakkyndiges undersøkelser og uttalelser med hensyn til gjerningstidspunkt og dødstidspunkt var til dels utilstrekkelige, og samspillet mellom disse sakkyndige og de juridiske aktører i straffesaken har ikke vært godt nok og bidro ikke til nødvendig opplysning av sakens faktum.»

7.3 Justisdepartementets oppfølging av utredningen

7.3.1 Innledning

Lilandsaken viser at det er god grunn til å vurdere om ikke det i større grad enn i dag bør være et samfunnsansvar å avdekke slike forhold som loven viser til. Det bør ikke være slik at en person som kan være uskyldig dømt, er avhengig av å ha frivillige hjelpere for å få gjenopptatt sin sak. Dette er en av begrunnelsene for forslaget om å opprette en egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker.

7.3.2 Bevisstgjøring og debatt

Departementet fremhever at det påhviler den enkelte i påtalemyndigheten og domstolene et selvstendig ansvar for å ta lærdom av erfaringene fra Liland-saken. Utvalgets rapport er sendt til landets statsadvokater, politimestre og lederne for politiets særinstitusjoner. Departementet ba om at utredningen ble brukt som grunnlag for en intern debatt i politiet og påtalemyndigheten.

7.3.3 Generelt om behovet for regelendringer som følge av Lilandsaken

Utvalget peker på at straffeprosesslovgivningen er endret en rekke ganger de siste tiårene, og at endringene i stor grad retter opp de svakhetene som Lilandsaken avdekket. I første rekke gjelder dette vedta-

gelsen av den nye straffeprosessloven i 1981, og to-instansreformen som ble satt i kraft i 1995.

7.3.4 Hvilke dommere som bør behandle en begjæring om gjenopptakelse

Siden det nå fremmes forslag om å opprette en egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenopptakelse, finner ikke departementet grunn til å gå nærmere inn på dette spørsmålet.

7.3.5 Om loven gir tilstrekkelig adgang til å få gjenopptatt en straffesak med fellende dom

Vilkårene for å få gjenopptatt en fellende straffedom i straffeprosessloven § 392 annet ledd ble myket opp noe i forbindelse med to-instansreformen. Utvalget fant ikke at erfaringene fra Lilandsaken gir grunn til å gå nærmere inn på om lovens vilkår for gjenopptakelse bør vurderes på nytt.

Tallene som departementet har hentet inn, viser at dagens regler blir praktisert mer liberalt enn tidligere antatt, noe som tyder på at adgangen til å få gjenopptatt en sak er vid nok. Etter departementets syn bør en høste erfaringer av endringen av § 392 annet ledd slik den blir praktisert av en kommisjon, før det eventuelt vurderes å utvide gjenopptakelsesadgangen ytterligere.

7.3.6 Hvem i påtalemyndigheten bør behandle gjenopptakelsessaken?

En begjæring om gjenopptakelse som ikke straks forkastes av domstolene, skal forelegges for påtalemyndigheten til uttalelse. Praksis er slik at begjæringen om mulig blir behandlet av den samme personen som var aktor i straffesaken. Utvalget understreker at tjenestemannen i sin habilitetsvurdering må ta hensyn til partenes og allmennhetens tillit til saksbehandlingen.

Etter at utvalget la frem sin utredning, vurderte riksadvokaten om påtalemyndighetens praksis burde legges om, men konkluderte med at dagens praksis burde fortsette, i hvert fall inntil videre. Departementet peker på at forslaget om å opprette en kommisjon vil gi påtalemyndigheten en mer tilbaketrukket rolle i behandlingen av gjenopptakelsesbegjæringen enn etter dagens regler.

7.3.7 Lydopptak fra hovedforhandlingen i straffesaker

Utvalget peker på at Lilandsaken har aktualisert debatten om det er behov for lydopptak fra behandlingen av straffesaker i norske rettsaler.

Departementet viser til at det siden 1. januar 1986 har vært adgang til å gjøre lydopptak under hovedforhandling når retten finner grunn til det. Denne adgangen har vært lite benyttet i praksis.

På bakgrunn av to-instansreformen ble det i 1997 satt i gang en prøveordning med lydopptak av hoved-

forhandlinger i straffesaker. Departementets foreløpige inntrykk av ordningen er at lydopptak kan være til nytte i vurderingen av om det er grunnlag for å gjenoppta en sak, men departementet vil vente til evalueringen er foretatt med å vurdere om det i større grad enn i dag bør være obligatorisk å gjøre lydopptak.

7.3.8 Bruk av sakkyndighet i straffesaker

Et av hovedpunktene i utvalgets kritikk av saksbehandlingen i Lilandsaken var knyttet til de rettsmedisinske sakkyndige. Det fremgår av straffeprosessloven § 139 første ledd at det skal oppnevnes én sakkyndig «med mindre retten finner at saken krever to eller flere sakkyndige». Utvalget peker på at rettsmedisinske sakkyndige erklæringer ofte inneholder skjønsmessige vurderinger, noe som tilsier at lovens hovedregel i slike tilfeller bør være at det oppnevnes to sakkyndige.

Blant annet på bakgrunn av erfaringene fra Lilandsaken oppnevnte Justisdepartementet 2. april 1998 et utvalg for å gjennomgå rettsmedisinsk kvalitetssikring og kontroll i straffesaker. Utvalget avga sin utredning 2. april 2001, publisert som NOU 2001:12 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker.

Dette utvalget legger frem en rekke forslag om praksis- og regelendringer, blant annet om at habilitetsreglene for sakkyndige skjerpes. Utvalget går inn for at det bør trekkes klarere skillelinjer mellom politiets og rettens bruk av sakkyndige. Det foreslås at det skal fremgå av straffeprosessloven at sakkyndige skal ha skriftlig mandat for sine oppdrag, og utvalget går inn for at fagmiljøene bør utarbeide nærmere retningslinjer for de rettsmedisinske undersøkelsene. Det fremheves også at det bør komme klart frem med hvilken grad av sikkerhet den sakkyndige uttaler seg.

Utvalget går videre inn for at det i større utstrekning enn i dag innføres en systematisk kvalitetssikring av de sakkyndiges virksomhet, for eksempel i form av akkreditering eller sertifisering, og det bør utvikles et undervisningstilbud i sakkyndigarbeid i straffesaker. Utvalget støtter forslaget fra Lilandutvalget om at plikten til å sende inn erklæringene til Den rettsmedisinske kommisjon skal flyttes til påtalemyndigheten. Endelig foreslår utvalget at det opprettes en oversikt over kvalifiserte rettsmedisinske sakkyndige som kan brukes i straffesaker.

Departementet vil med det første sende utvalgets forslag på høring. Som ledd i oppfølgingen vil det også bli vurdert om det kan være behov for å endre straffeprosessloven § 139 første ledd, slik at det i utgangspunktet skal oppnevnes to sakkyndige i saker der et dødsfall kan skyldes kriminelle forhold.

7.3.9 Erstatning for omkostninger til andre enn siktede

I kjennelsen inntatt i Rt. 1996 side 769 tok Høyesterett stilling til krav om godtgjørelse og dekning av omkostninger fra tre utenrettslige hjelpere som hadde

bistått Per Liland i arbeidet med å få gjenopptatt saken. Kravene ble ikke tatt til følge, idet Høyesterett uttalte at straffeprosessloven § 438 bare gir siktede selv krav på dekning av nødvendige utgifter til hans forsvaret.

I innstilling 20. mai 1997 fra Privatetterforskningsutvalget, går flertallet i utvalget inn for at det bør bli adgang til offentlig dekning av utgifter til privat etterforsker i straffesak. Innstillingen ble sendt på høring, og et stort flertall av høringsinstansene gikk imot utvalgets forslag.

Utvalgets forslag reiser kompliserte spørsmål som departementet vil komme tilbake til. Departementet er imidlertid enig med Høyesterett i at det i helt spesielle tilfeller kan være rimelig at også andre enn siktede får erstattet sine omkostninger dersom en straffesak blir gjenopptatt, i hvert fall dersom omkostningene har vært av vesentlig betydning for at saken ble gjenopptatt og den nye behandlingen fører til frifinnelse. Departementet foreslår derfor at straffeprosessloven § 438 tilføyes et annet ledd, som åpner for slik dekning av omkostninger.

7.3.10 Kritikken mot utvalgets saksbehandling, og behovet for å vurdere endringer i regelverket for granskingskommisjoner

Utvalget konkluderte blant annet med at daværende statsadvokat Håkon Wiker under deler av straffesaken mot Liland i 1970 var «subjektiv og fordømmende», og ikke «preget av den objektivitet som følger av straffeprosessloven og uskrevne normer for påtalemyndighetens opptreden». Departementet finner det riktig å gjøre Stortinget kjent med at Wiker har kommet med innvendinger mot deler av utvalgsarbeidet, og departementet har vært oppmerksom på kritikken i behandlingen av utredningen.

På bakgrunn av flere konkrete klagesaker er Justisdepartementet blitt anmodet av Stortingets ombudsmann for forvaltningen om å foreta en generell gjennomgåelse av saksbehandlingsreglene for granskingskommisjoner. Regjeringen vil oppnevne et utvalg som skal foreta en generell og prinsipiell vurdering av granskingskommisjoners sammensetning, oppgaver, rettslige status og saksbehandling.

7.4 Komiteens merknader

Komiteen er tilfreds med at Regjeringen nå gir en orientering om granskingen av og oppfølgingen av det videre arbeidet knyttet til erfaringene etter Lilandsaken. Komiteen ser det som svært viktig at de svakheter som ble avdekket under Lilandsaken resulterer i konkrete tiltak der regler og praksis forbedres for å søke å forhindre tilsvarende justismord i fremtiden. Komiteen har merket seg at endringer foretatt i vilkårene for gjenopptagelse, innføringen av toinstansreformen, og den ordning som nå foreslås med en

gjenopptakelseskommissjon langt på vei imøtekommer forhold som har vært kritisert.

Komiteen mener det i utgangspunktet er mye som taler for at man bør ta lydopptak fra straffesaker, og imøteser departementets evaluering 1. august 2001 av den pågående prøveordningen. Komiteen henviser til Sverige hvor alle rettssaler er utstyrt med båndopptakere. Lydopptak kan øke rettssikkerheten i norske rettssaler. Komiteen vil hevde det er særlig viktig for ankeinstansene å få denne muligheten, fordi det da vil være lettere å referere til hva vitner tidligere har sagt i rettssalen.

Komiteen fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen i statsbudsjettet for 2002 redegjøre for ordningen med lydopptak i rettssaler, og fremme eventuelle forslag om en permanent ordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker.»

Komiteen er meget tilfreds med at det er avgitt en egen utredning om de rettsmedisinske sakkyndige i straffesaker. Komiteen viser til at de sakkyndige har en særdeles viktig og sentral rolle i straffesaker, og ser ikke bort fra at de sakkyndiges innflytelse øker etter hvert som straffesakene blir mer omfattende og komplekse. Det er derfor meget betimelig at det nå er laget en utredning som retter seg mot de sakkyndiges rolle, og komiteen ber departementet prioritere oppfølgingen av denne utredningen høyt.

Komiteen viser til at endringen i straffeprosessloven § 139 der hovedregelen om antall sakkyndige ble endret fra to til en, er vedtatt relativt nylig. Komiteen er likevel enig i at man bør revurdere regelen i lys av utvalgets anbefalinger.

Komiteen har også med tilfredshet merket seg at det foreslås en endring i straffeprosessloven § 438 slik at Høyesterett i spesielle tilfeller gis adgang til å tilkjenne også andre enn siktede omkostninger dersom en straffesak blir gjenopptatt. Komiteen bemerker at det var en svakhet under behandlingen av Lilandsaken at de som bisto Liland, og som i avgjørende grad medvirket til at saken kunne gjenopptas, ikke kunne få dekket sine omkostninger. Dette er nå rettet opp.

Komiteen har for øvrig merket seg at Regjeringen vil oppnevne et utvalg som skal foreta en gjennomgang av reglene om granskingskommisjoner.

Komiteen har for øvrig merket seg Liland-utvalgets synspunkter på juryordningen, og ser at ordningen kan gjøre det vanskelig å vurdere om det er grunnlag for å gjenoppta en straffesak. Dette skyldes bl.a. at juryens avgjørelse av skyldspørsmålet er slik at det ikke er mulig senere å vite hvilke faktiske og rettslige forhold avgjørelsen bygger på.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, ber Regjeringen vurdere om det

er mulig å endre straffeprosessloven slik at det gjennom regler innenfor dagens juryssystem, ved bruk av meddomsrett eller på annen måte, kommer klarere frem enn i dag hvilke rettslige og faktiske forhold avgjørelsen av skyldspørsmålet blir basert på.

8. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til proposisjonen og rår Odels-tinget til å gjøre følgende

vedtak:

A

vedtak til lov

om endringer i straffeprosessloven mv.
(gjenopptakelse)

I

I lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) gjøres følgende endringer:

§ 407 første ledd nr. 7 skal lyde:

7. *når en internasjonal domstol eller FNs menneskerettskomité i sak mot Norge har funnet at*
 - a) *avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, og ny behandling må antas å burde føre til en annen avgjørelse, eller*
 - b) *saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, hvis det er grunn til å anta at saksbehandlingsfeilen kan ha virket bestemmende på avgjørelsens innhold, og gjenopptakelse er nødvendig for å bøte på den skade som feilen har medført.*

§ 409 første ledd annet punktum skal lyde:

Er dommen avsagt av forlikrådet, settes begjæringen frem for herreds- eller byretten.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 261 skal lyde:

Om gjenopptakelse av sak som er avgjort ved vedtatt forelegg, gjelder reglene i kap 27 tilsvarende så langt de passer. Begjæringen settes frem for *herreds- eller byretten, som også behandler saken på nytt hvis gjenopptakelse blir besluttet.*

§ 282 annet til fjerde ledd skal lyde:

Begjæringen må settes frem innen utløpet av ankefristen, og *behandles av den rett som har avsagt den angrepne dom.* Er dommen påanket, stilles anken i bero inntil begjæringen om ny behandling er avgjort. For øvrig gjelder reglene i §§ 308, 309, 318 første ledd og 319 annet ledd tilsvarende.

Begjæringen må angi grunnlaget for ny behandling. Inneholder begjæringen ingen grunn som kan føre til ny behandling etter reglene i første ledd, avviser retten straks kjennelse om at begjæringen forkastes. Avgjørelsen kan tas av rettens formann.

Dersom begjæringen ikke straks forkastes, forelegges den for motparten til uttalelse. Begjæringen avgjøres ved kjennelse uten muntlig forhandling. Retten kan likevel innhente ytterligere opplysninger og holde bevisopptak etter reglene for bevisopptak utenfor hovedforhandling. Reglene om forsvarer i § 97 første punktum gjelder tilsvarende. Avgjørelsen kan tas av rettens formann. Partene skal få uttale seg om innhentede opplysninger.

Nåværende fjerde ledd blir nytt femte ledd.

§ 391 nr. 2 skal lyde:

2. *når en internasjonal domstol eller FNs menneskerettskomité i sak mot Norge har funnet at*
 - a) *avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, og ny behandling må antas å burde føre til en annen avgjørelse, eller*
 - b) *saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, hvis det er grunn til å anta at saksbehandlingsfeilen kan ha innvirket på avgjørelsens innhold, og gjenopptakelse er nødvendig for å bøte på den skade som feilen har medført.*

§§ 394-400 skal lyde:

§ 394.

Begjæringen settes frem for kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (gjenopptakelseskommisjonen). Begjæringen må angi den avgjørelsen som angripes, grunnlaget for gjenopptakelse og bevis av betydning for saken.

Dersom særlige grunner taler for det, kan kommisjonen bestemme at en avgjørelse som retter seg mot en avdød person, skal gjenopptas uten at noen har begjært det.

§ 395.

Kommisjonen skal ha fem faste medlemmer og tre varamedlemmer som tiltrer ved forfall. Kommisjonens leder, nestleder, ett annet fast medlem og to av varamedlemmene skal ha juridisk embetseksamen.

Kommisjonens medlemmer og varamedlemmer oppnevnes av Kongen i statsråd for en periode på 3 år med adgang til én gjenoppnevning. Dersom kommisjonen ellers ikke vil være vedtaksfør, kan stedfortredere for kortere tid eller for en enkelt sak oppnevnes av departementet.

Kommisjonens leder utnevnes av Kongen i statsråd for en periode på 5 år uten adgang til gjenutnevning. Kommisjonens øvrige avgjørelser kan bare anripes ved kjæremål eller anke der det er uttrykkelig sagt i loven. Avgjørelsen treffes med alminnelig flertall hvis den ikke tas av kommisjonens leder eller nestleder.

Kongen i statsråd kan fastsette nærmere regler om kommisjonens lokalisering, arbeidsmåte og administrasjon. For øvrig bestemmer kommisjonen selv sin arbeidsmåte og tilsetter et nødvendig antall saksforberedere. Kommisjonen kan ikke instrueres om sin utøving av myndighet.

§ 396.

Kommisjonens medlemmer og andre som handler på vegne av den, kan ikke delta i behandlingen av en sak når personen ville ha vært ugild som dommer etter reglene i domstoloven §§ 106-108.

Har noen tidligere handlet i saken for eller på vegne av kommisjonen, er vedkommende ugild bare dersom vilkårene i domstoloven § 108 er oppfylt.

De øvrige reglene i domstoloven kapittel 6 gjelder tilsvarende så langt de passer.

Kommisjonens medlemmer og andre som handler på vegne av den, har taushetsplikt etter reglene i domstoloven § 63 a.

§ 397.

Kommisjonen har plikt til å veilede den som begjærer gjenopptakelse, slik at han eller hun kan vareta sitt tarv best mulig. Kommisjonen skal av eget tiltak vurdere om siktede har behov for veiledning.

Kommisjonen kan oppnevne offentlig forsvarer for siktede når særlige grunner tilsier det. Reglene i §§ 101-107 gjelder i så fall tilsvarende.

Gjelder begjæringen en avgjørelse som etter sin art ikke kan gjenopptas, eller inneholder den ingen grunn som etter loven kan føre til gjenopptakelse, kan kommisjonen uten nærmere behandling forkaste begjæringen etter reglene om kjennelse. Det samme gjelder hvor begjæringen av andre grunner åpenbart ikke kan føre frem. Avgjørelsen kan tas av kommisjonens leder eller nestleder.

Dersom begjæringen ikke forkastes etter reglene i tredje ledd, forelegges den for den annen part. Dersom den foreløpige prøvingen bygger på andre opplysninger enn dem som fremgår av begjæringen, skal også disse forelegges for partene til uttalelse før avgjørelsen treffes. Dette gjelder likevel ikke opplysning som siktede ikke har rett til å gjøre seg kjent med etter § 264, eller som stammer fra parten selv.

§ 398.

Kommisjonen skal av eget tiltak sørge for at saken er så godt opplyst som mulig før den avgjør om begjæringen skal tas til følge. Avgjørelsen skal forberedes og avgjøres uten ugrunnet opphold. Kommisjonen kan innhente opplysninger på den måten den anser hensiktsmessig, jf. §§ 398 a og 398 b, og avholde muntlige høringer.

Dersom kommisjonen under saksforberedelsen innhenter eller mottar opplysninger av betydning for avgjørelsen, skal siktede og påtalemyndigheten gjøres kjent med opplysningene og få uttale seg om dem. Plikten til å informere siktede gjelder likevel ikke for opplysninger som vedkommende ikke har rett til å gjøre seg kjent med etter § 264.

Om dokumentinnsyn gjelder §§ 28, 242 og 264 tilsvarende. Kommisjonen kan unnta fra innsyn dokumenter som den selv har utarbeidet for sin interne saksforberedelse.

§ 398 a.

Kommisjonen kan innkalle siktede til avhør etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling. Minst tre av kommisjonens medlemmer må være tilstede under avhøret. Reglene i kapittel 8 gjelder tilsvarende.

Kommisjonen kan innkalle vitner til avhør etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling. Minst tre av kommisjonens medlemmer må være tilstede under avhøret. Reglene i kapittel 10 og § 234 annet ledd gjelder tilsvarende. Avgjørelse om vitneforklaring etter § 118 tas av kommisjonens leder eller nestleder og to andre medlemmer, og skal følge reglene om kjennelse. Avgjørelsen treffes med alminnelig flertall, og kan bringes inn for lagmannsretten etter reglene om kjæremål.

Beslutning som nevnt i §§ 88 og 115 tas av kommisjonens leder eller nestleder.

Avhørsmøter etter første og annet ledd og høring etter § 398 første ledd holdes for åpne dører. Kommisjonen kan beslutte at møtet skal holdes for lukkede dører

- når hensynet til privatlivets fred eller til ærbarhet krever det,
- når særlige forhold gir grunn til frykt for at offentlighet vil vanskeliggjøre sakens opplysning og lukkede dører derfor er påkrevd, eller
- når en siktet er under 18 år, fornærmedes ettermæle krever det eller et vitne ber om det av grunner som kommisjonen finner fyllestgjørende.

Kommisjonen eller en som handler på vegne av den, kan avhøre siktede og vitner etter reglene om politiavhør.

§ 398 b.

Kommisjonen kan begjære bevisopptak etter reglene i domstoloven § 43 annet ledd og §§ 44 flg.

Kommisjonen kan også sette frem begjæring for forhørsretten om personundersøkelse og observasjon etter kapittel 13 og om bruk av tvangsmidler etter kapitlene 14-16.

Kommisjonen kan gi utleveringspålegg etter § 210 første punktum, oppnevne sakkyndige etter reglene i kapittel 11, og foreta gransking etter reglene i kapittel 12.

Kommisjonen kan i særlige tilfeller anmode påtalemyndigheten om å utføre nærmere angitte etterforskningskritt.

§ 399.

Reglene om kjennelse gjelder for kommisjonens avgjørelse av om gjenopptakelse skal tillates. Fem medlemmer hvorav tre med juridisk embetseksamen avgjør om begjæringen skal tas til følge. Reglene i § 54 får ikke anvendelse.

§ 400.

Er gjenopptakelse besluttet, skal saken henvises til ny fullstendig behandling ved en domstol som er sideordnet den rett som har avsagt den angrepne dom. Er det avsagt dom i flere instanser, regnes den domstol som i siste instans har prøvd den side av dommen som angrepet rettes mot, for å ha avsagt dommen.

Er dommen som skal gjenopptas avsagt av herreds- eller byretten, sender kommisjonen sin avgjørelse til lagmannsretten, som peker ut en herreds- eller byrett med tilgrensende rettskrets til å behandle begjæringen. Er dommen avsagt av lagmannsretten, sender kommisjonen sin avgjørelse til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som peker ut en lagmannsrett med tilgrensende rettskrets til å behandle begjæringen. Er dommen avsagt av Høyesterett, behandles saken på nytt av Høyesterett.

Dersom særlige grunner taler for det, kan saken henvises til ny behandling ved en domstol som ikke har tilgrensende rettskrets.

Regelen i § 351 første punktum gjelder tilsvarende ved den nye behandlingen av saken.

Er siktede dødt, skal retten avsi frifinnende dom uten hovedforhandling. Også ellers kan retten med påtalemyndighetens samtykke avsi frifinnende dom uten hovedforhandling.

Beslutninger etter paragrafen her kan ikke angripes ved kjæremål eller anke.

§ 438 annet ledd skal lyde:

Dersom en sak som har blitt gjenopptatt ender med frifinnelse, og særlige grunner gjør det rimelig, kan retten helt eller delvis tilkjenne andre enn siktede dekning av omkostninger som knytter seg til tiltak som har hatt vesentlig betydning for at saken ble gjenopptatt.

§ 452 annet ledd skal lyde:

Angripes en rettskraftig dom ved anke eller er en begjæring om gjenopptakelse tatt til følge, kan den rett som skal behandle saken, ved kjennelse beslutte at fullbyrding helt eller delvis skal utstå.

III

I lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder for vitner og sakkyndige som møter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopptakelseskommisjonen, jf. straffeprosessloven kapittel 27.

§ 12 nr. 1 annet punktum skal lyde:

Avgjørelser truffet av Arbeidsretten og gjenopptakelseskommisjonen kan ikke påkjæres.

IV

Ikraftsettings- og overgangsbestemmelser

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette forskjellige bestemmelser i loven i kraft til forskjellig tid.

Loven gjelder ikke for begjæring om gjenopptakelse som har kommet inn til retten før loven trer i kraft. Domstolloven § 146 annet ledd gjelder tilsvarende.

Når Kongen i statsråd første gang oppnevner medlemmer til kommisjonen etter straffeprosessloven § 395, skal ett av juristmedlemmene og ett av de øvrige medlemmene oppnevnes for to år.

B

Stortinget ber Regjeringen i statsbudsjettet for 2002 redegjøre for ordningen med lydopptak i rettssaler, og fremme eventuelle forslag om en permanent ordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker.

Oslo, i justiskomiteen, den 23. mai 2001

Kristin Krohn Devold
leder

Tor Nymo
ordfører

Jan Simonsen
sekretær